

OKKE WISSE

Filosoferen in de tbs

NOORDBOEK

Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van de
Van der Hoeven Kliniek te Utrecht

© 2024 Okke Wisse | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp Bart van den Tooren
Boekverzorging Elgraphic
Druk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 6471 135 6
NUR 770 | 730 | 752

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

Inleiding	7
Stefan	9
Tbs	13
Brief 1	29
Brief 2	39
Brief 3	49
Brief 4	57
Brief 5	68
Brief 6	79
Brief 7	92
Brief 8	97
Brief 9	112
Brief 10	121
Brief 11	138
Brief 12	150
Opstandig nawoord	155

Inleiding

Tbs krijg je niet zomaar. Het zogenoemde ‘bevel tot verpleging van overheidswege’ is een uitzonderlijke maatregel. Er zijn momenteel iets meer dan 1400 tbs-gestelden in Nederland. Je zou ook hen uitzonderlijk kunnen noemen. Niet alleen vanwege hun beperkte aantal en de ernst van de delicten die zij gepleegd hebben, maar ook op grond van hun biografie. Tbs-patiënten hebben zelden of nooit een doorsnee leven achter de rug.

Dat neemt niet weg dat de diversiteit van de kliniekbevolking groot is. Er bestaat niet zoiets als een typische tbs-patiënt. De gesprekken die ik als algemeen geestelijk verzorger voer, zijn dan ook zeer gevarieerd.

Afen toe – en vaker dan je zou denken – kom ik in contact met patiënten met een opmerkelijke filosofische aanleg of interesse. Ik spreek hen graag. Het extreme karakter van de tbs roept niet alleen in hen, maar ook in mij filosofische vragen op. Bijvoorbeeld naar dat wat patiënten en medewerkers ten volle met elkaar overeenkomen: mens-zijn.

Dit boek is voortgekomen uit de talloze gesprekken die ik in de afgelopen jaren met Stefan heb gevoerd, een van die ter beschikking gestelde ‘filosofen’. Nadat Stefan twee jaar geleden werd overgeplaatst naar een andere tbs-kliniek, heb ik hem twaalf persoon-

lijke brieven geschreven waarin ik reflecteer en dieper inga op onze vaak boeiende conversaties.

Aanvankelijk hadden we afgesproken dat Stefan mijn brieven zou ontvangen als zijn tbs-maatregel beëindigd zou worden. Maar toen ik onlangs via een collega aan hem voorstelde daar niet langer op te wachten en een uitgever te zoeken, vond hij dat een goed idee. Hij vermoedde dat ik de brieven niet alleen voor hem, maar ook voor anderen had geschreven. Daar had hij gelijk in.

Okke Wisse

Stefan

Ons verhaal begint in november 2002. Waarschijnlijk in de late namiddag, want ik herinner me dat ik mijn jas al aanhad. Stefan kwam de lange zuid-gang van het oude huis van bewaring in Scheveningen op lopen en begon, zodra hij me zag, te wenken en te schreeuwen: ‘Jou heb ik morgen nodig!’

Stefan was vanuit het Haagse hoofdbureau van politie binnengebracht en zag er verwilderd uit. De twee Katwijkse bewaarders die hem flankeerden leken niet erg onder de indruk van zijn geschreeuw. ‘Nou Okke, daar ben je goed mee!’ riepen ze me lachend toe.

Hoewel we elkaar nooit lang hadden gesproken tijdens Stefans eerdere detenties, herkende ik het karakteristieke stemgeluid meteen. En de boodschap kwam luid en duidelijk over: ik moest wat regelen. En snel graag!

Er waren in die tijd nog maar weinig reclasseringsambtenaren werkzaam binnen de huizen van bewaring. De geestelijk verzorgers waren in het gat gesprongen en gedroegen zich als manusjes-van-alles. Wilde je wat gedaan krijgen als gedetineerde, dan moest je bij ons zijn. We deden meer en gingen verder dan je je tegenwoordig kunt voorstellen. Het waren andere tijden. In de bajes. In Nederland. In de wereld.

We spraken elkaar de volgende ochtend in mijn ouderwets in-

gerichte spreekkamer. Stefan wilde dat ik een zogenoemd ‘begeleid bezoek’ met zijn vrouw zou regelen. Een dikke week eerder had hij haar bijna om het leven gebracht. Onder invloed van veel te veel rum en cocaïne was hij ervan overtuigd geraakt dat ze hem bedroog met Jan en alleman. Toen ze weigerde dat ‘eerlijk’ toe te geven, waren alle stoppen doorgeslagen.

Stefan had zich de volgende dag aangegeven en was na enkele dagen politiecel naar het fameuze Oranjehotel in Scheveningen overgebracht om daar zijn zitting af te wachten. Via de inkomstenvleugel zou hij uiteindelijk schuin tegenover de zogenaamde dodencel belanden. Ieder jaar werd er vanaf die monumentale cel een stille tocht naar de nabijgelegen Waalsdorpervlakte gehouden. Van de boeven werd dan ‘rust en respect’ verlangd. Zoiets was toen nog haalbaar.

Stefan had niet zoveel met ‘al dat oorlogsgedoe’. Duitsland was voor hem een sprookjesland waar zijn overgrootouders in een klein wit kasteeltje een adellijk luizenleventje hadden geleid. Een vergeelde foto van het verloren familiepaleisje hing jarenlang op het prikbord in zijn cel.

De lasten en krachten van zeker drie continenten stromen door Stefans aderen. Zo ziet hij er ook uit: belast, krachtig en niet te plaatsen. Alleen zijn accent en stemvolume verraden zijn herkomst. Hij groeide op in een klein Antilliaans vissersdorpje en vloog op zijn zestiende naar Nederland. Ook toen al behoorlijk onder invloed.

Gezien mijn leeftijd wordt de kans steeds groter dat ik Stefan op een dag zal achterlaten in wat hij soms spottend ‘The Bloody System’ (TBS) noemt. Dat is een vreemd idee. Ook omdat hij zijn tbs-maatregel mede aan mij te ‘danken’ heeft. Hij heeft mij dat nooit verweten, maar is het vast ook niet vergeten.

Zijn vrouw ging indertijd op de uitnodiging in en kwam na een paar dagen op ‘begeleid bezoek’. Misschien wilde ze Stefan con-

fronteren met de nog verse littekens en brandwonden die de nachtmerrie op haar gezicht en armen had achtergelaten. Maar vooral was ze door en door aan hem verslaafd. En hij niet minder aan haar. Nog tijdens het gesprek be kroop me de vraag of ik er wel goed aan had gedaan deze ontmoeting mogelijk te maken. De twijfel daarover kan ik nog steeds voelen, al is het inmiddels te lang geleden om er spijt van te hebben. Het was voorspelbaar wat er tijdens die anderhalf uur bezoek zou gebeuren: de twee konden en wilden niet zonder elkaar verder. Stefan beloofde in tranen na zijn straf hulp te zoeken. Maar zijn vrouw eiste boter bij de vis: een behandeling *tijdens* je straf of anders ‘einde relatie’. Ik steunde haar tijdens de onderhandelingen. Uiteindelijk heeft Stefan het idee aan zijn advocaat voorgelegd die de tbs-bui al zag hangen en zijn cliënt sterk afraadde om zelf een opgelegde behandeling aan de rechtbank te vragen. Stefan twijfelde wekenlang, maar koos tijdens de zitting uiteindelijk voor zijn vrouw. Ze zat in een felrode jurk pontificaal vooraan op de tribune en stak haar duim omhoog toen haar gewelddadige man werd binnengeleid. De rechters bleken aangenaam verrast door Stefans berouwvolle verzoek. Ondanks het forse strafblad vol drugshandel, overvallen, afpersing en andere geweldsdelicten, kreeg hij een niet al te lange vrijheidsstraf en aansluitend tbs met voorwaarden opgelegd: geen drugs, alcohol en agressie en het volgen en volbrengen van een intramurale behandeling in een forensische verslavingskliniek. ‘Uw allerlaatste kans, mijnheer!’ waarschuwde de rechter.

Stefan zat zijn straf uit en werd vervolgens opgenomen in een passende behandelsetting. Ik heb hem daar één keer bezocht en was onder indruk van de omslag die hij aan het maken was. Maar toen de behandeling er bijna op zat, werd Stefan betrapt op drugsgebruik. Vervolgens maakte hij ruzie met zijn hoofd behandeling en bedreigde hem met de dood. Het gevolg lag voor de hand. Met deze terugval in drugsgebruik en agressief gedrag wa-

ren de voorwaarden geschonden en wachtte Stefan na een aanzienlijke wachttijd in een huis van bewaring een omzetting naar de meest gevreesde maatregel in het land van boeven en ontspoorden: tbs met dwangverpleging.

Het toeval wilde dat hij in de kliniek werd geplaatst waar ik inmiddels een paar jaar werkzaam was. Het was aanvankelijk de bedoeling dat Stefan kort binnen zou blijven en daarna langdurig transmurale begeleiding en controle zou ondergaan. Maar zo eenvoudig pakte het niet uit. Pas na een verblijf van acht jaren binnen de kliniekmuren verhuisde hij naar een buitenwoning. Een paar weken voor de ingangsdatum van zijn voorwaardelijke beëindiging viel hij opnieuw terug in drugsgebruik en werd hij teruggehaald naar de kliniek en na enige tijd overgeplaatst.

Meer dan twintig jaar nadat Stefan me op de Scheveningse zuid-gang toeschreeuwde, heeft hij zijn vrijheid nog altijd niet terug en is hij bijna alles en iedereen kwijt. Een belangrijk deel van al die jaren was ik zijn geestelijk verzorger. Hij noemde me vaak bij mijn voor *en* achternaam die hij samenvoegde en Antilliaans vervormde tot ‘Akko-isse’. Een tijdlang noemden enkele collega’s mij ook zo omdat het zo lekker bekte.

‘Akko-isse’ studeerde in de tachtiger jaren theologie en godsdienstfilosofie in Amsterdam en ging – na twee jaar lesgeven op een middelbare school – aan het werk als justitiepredikant in de Scheveningse bajas. Het wereldje van boeven en criminelen was mij volkomen vreemd. Toch voelde ik me in het huis van bewaring al snel op mijn plek. En later niet minder in de Utrechtse tbs-kliniek waar ik over niet al te lange tijd afscheid neem als algemeen geestelijk verzorger.

Tbs

Aan Stefan mankeert iets. Dat is door deskundigen vastgesteld. Mede om die reden kon de rechter hem veroordelen tot een dwangbehandeling. Lang niet iedere tbs-patiënt onderschrijft of herkent de diagnose die over hem is uitgesproken. Stefan doet dat wel. ‘De ideale psychopaat’, noemt hij zichzelf. Hij houdt ervan om anderen te waarschuwen voor zijn gevaarlijke kanten. ‘Pas op voor mij. Als ik gesnoven heb wordt er een beest in mij wakker en dat wil je niet meemaken.’

Ik zal dat laatste niet tegenspreken. Stefan heeft me in de loop der jaren gruwelijke dingen opgebiecht. Bijvoorbeeld hoe hij tijdens het rippen van een concurrerende drugsdealer een pasgeboren baby boven een pan met heet wordend water heeft gehouden. Hij kon daar schaamteloos over vertellen: ‘Die moeder van dat kind krijste als een speenvarken en het duurde zeker vijf minuten voordat die junk me vertelde waar het spul verborgen lag.’

‘Had je het gekund?’ vroeg ik hem.

‘Wat gekund?’ reageerde hij met een pokerface.

‘Dat kindje...’

Hij trok zijn schouders op en zei dat hij het pand nooit had verlaten zonder ‘die shit’. Ik heb hem toen blijkbaar verbijsterd aangekeken, want hij begon me de les te lezen over een boekenwaarheid en de waarheid van het echte leven. Stefan heeft wat dat betreft

enig recht van spreken. Het straatleven is hem door en door vertrouwd, maar hij heeft heel wat boeken gelezen tijdens zijn detentiejaren. Zo zette hij het onderwijs voort dat hij tot zijn twaalfde van zuster Alice had gekregen. Samen met haar medezusters runde zij de beste lagere school op zijn geboorte-eiland. Ze zag Stefan als haar meest getalenteerde leerling, wist van zijn thuissituatie af en leerde hem acht jaar lang met engelengeduld schrijven, bidden, zingen en lezen. Toen Stefan elf werd, kwam ze met zijn moeder praten over de mogelijkheid de jongen naar een kostschool in Florida te sturen. Moeder moest dat met vader overleggen. Ze haatte haar ex, maar kon niet om hem heen. Vader had geld. Oud geld van zijn overgrootouders en nieuw geld uit duistere praktijken. Stefan zag zijn vader eens per maand als hij het rolletje bankbiljetten, met altijd hetzelfde blauwe elastiekje eromheen, kwam afleveren. Zo had de man drie golfplaten huisjes met vrouw en kinderen op het eiland. Drie arme gezinnen die afhankelijk waren van zijn bepaald niet vrijblijvende vrijgevigheid.

Stefan leek op zijn vader, volgens moeder. Hij had zijn slimheid en zijn temperament. En als oudste zoon zou hij later veel geld erven. Ook zuster Alice kende de reputatie en financiële mogelijkheden van vader. Ze wilde haar lieveling behoeden voor de dreigende misère op het eiland, maar besefte niet hoe diep die misère zijn leven al was binnengedrongen. Niemand wist dat Stefan van zijn zevende tot zijn negende misbruikt was door een witte man, wiens villa met zwembad openstond voor de plaatselijke jeugd. Hij was ook *zijn* lieveling geweest. Lang heeft Stefan hierover gezwegen. Toen hij er eindelijk over begon te vertellen deed hij iets wat niemand had zien aankomen in de kliniek: hij sneed voor de ogen van twee sociotherapeuten met één trage lange haal zijn arm open, van pols tot elleboog. Hij keek naar het bloed dat uit zijn lijf stroomde en leek er niets bij te voelen.